

KĀDI IR GALVENIE DRAUDI LATVIJAS FISKĀLAJAI ILGTSPĒJAI?

Ar valsts fiskālo ilgtspēju saprot valdības spēju turpināt pašreizējo politiku, pildot savus finansiālos pienākumus (piemēram, nodrošināt noteiktus sabiedriskos pakalpojumus, pensiju un citu sociālo pabalstu izmaksas) un saistības (t.i., regulāri veikt kredītprocenta maksājumus un nomaksāt aizņemtā kapitāla apjomu, kad pienācis tā atdošanas termiņš). OECD valsts sektora finanšu stabilitāti iesaka vērtēt analizējot maksātspējas, attīstības, stabilitātes un taisnīguma vērtēšanas aspektus. Fiskālā politika uzskatāma par stabilu, ja nodokļu nasta un izdevumi ir pareizi sadalīti, lai nākošo paaudžu nodokļu maksātājiem nebūtu jāmaksā nekontrolējami rēķini par valsts pakalpojumiem, kas sniegti esošajām paaudzēm¹. Fiskālās ilgtspējas neatņemama sastāvdaļa ir valsts parāda līmenis, ko parasti izsaka procentos no IKP. Lai gan Latvijā šobrīd valdības parāds attiecībā pret IKP sastāda 40,1% un ir viens no zemākajiem ES², tomēr absolūtajos skaitļos tā apjoms uz vienu valsts iedzīvotāju ir gandrīz 4800 EUR, kas rada ievērojamu slogu Latvijas nodokļu maksātājiem. Jāņem vērā, ka katru gadu no valsts budžeta tiek novirzīti ievērojami līdzekļi parāda apkalpošanai, kas savukārt samazina sabiedriskajiem pakalpojumiem (veselības aprūpei, izglītībai u.c.) pieejamos līdzekļus. Pie tam, tā kā lielākā daļa valdības parāda ir ārējais parāds, šie līdzekļi aizplūst no valsts, neradot papildus ienākumus iekšzemē. Ekonomikas teorijā ir noteikts, ka, lai saglabātu valsts fiskālo ilgtspēju, valsts parāda pieaugums nevar pārsniegt IKP pieaugumu (attiecībai starp nominālo parādu un nominālo IKP ilgā laika posmā ir jābūt nemainīgai³), pretējā gadījumā, var veidoties situācija, kad valdība vairs nespēj uzturēt parādu. Latvijas gadījumā lielākie fiskālās ilgtspējas draudi ir saistīti ar demogrāfisko situāciju-Latvijas iedzīvotāju skaita samazināšanos (vidēji par 2% ik gadu) un sabiedrības novecošanos, kas prasa papildus izdevumus no valsts budžeta, kā arī salīdzinoši zemo IKP pieaugumu (no 2012. līdz 2016.gadam vidējais IKP pieaugums Latvijā sasniedza 2,7% gadā). Tādējādi parāda slogs uz vienu valsts iedzīvotāju nākotnē var pieaugt un tas jau šobrīd liek pārskatīt spēkā esošo nodokļu politiku, lai kāpinātu ieņēmumus budžetā. Gaidāmais nodokļu sloga pieaugums savukārt var negatīvi ietekmēt jau tā salīdzinoši vājo iekšzemes pieprasījumu, liekot mājsaimniecībām un uzņēmējiem mazināt izdevumus. Problēmas rada arī valdības realizētā fiskālā politika, jo Latvijas valdība pastāvīgi veido budžetu ar deficītu, kā arī budžeta rezervju trūkums, kas ļautu mazināt ekonomisko svārstību radītās negatīvās sekas un pārciest nākamās ekonomiskās krīzes. Negaidītu slogu valsts finansēm var radīt arī dažādi ārējie satricinājumi,

¹ Shaw T., Practices for Independent Fiscal Institution`s Long term Fiscal Sustainability Analysis: An introductory concept note, OECD, Mach 1, 2016.

² Eurostat datubāze, [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Public_balance_and_general_government_debt,_2013%E2%80%932016_\(%25_of_GDP\)_YB17.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Public_balance_and_general_government_debt,_2013%E2%80%932016_(%25_of_GDP)_YB17.png)

³ Gregory Mankiw N., Taylor Mark P. Macroeconomics. European editon. New York,, 2008.

piemēram, straujš resursu (naftas, dabasgāzes u.c.) cenu kāpums, ģeopolitiskās situācijas pasliktināšanās, parādu krīze eirozonas valstīs un tml. SVF pētījumā par valdības parāda ietekmi uz tautsaimniecības izaugsmi ilgtermiņā ir secināts, ka valdības parāda attiecības pret IKP palielinājums par 10 procentu punktiem izraisa reālā IKP uz vienu iedzīvotāju pieaugumu tempa samazinājumu par 0.2 procentu punktiem gadā (pie tam jo augstāks ir sākotnējais valdības parāda līmenis, jo lielāka ir valdības parāda pieauguma negatīvā ietekme)⁴. Jāatzīmē, ka laika periodā no 2007. līdz 2012. gadam vidējais valsts parāda līmenis pasaulē pieauga par 27 procentpunktiem⁵ un to tiešā veidā var saistīt ar vājo pasaules ekonomiskās izaugsmi. Pieaugošais parādu slogs radīja nepieciešamību gan ES, gan citās pasaules valstīs pievērst lielāku uzmanību fiskālās ilgtspējas jautājumiem. ES 2011.gada beigās tika pieņemta likumdošanas pakete jeb sešpaka, kuras mērķis bija stiprināt Stabilitātes un izaugsmes pakta funkcionēšanu un, papildus budžeta uzraudzībai, paplašināt fiskālās un makroekonomiskās nelīdzsvarotību monitoringu ES dalībvalstīs un eirozonā. Fiskālā jomā, sešpaka pastiprina gan Stabilitātes un izaugsmes pakta preventīvos, gan korektīvos pasākumus, nodrošinot stingāku fiskālo noteikumu piemērošanu, t.sk. paredzot, ka pārmērīga deficīta procedūra var tikt piemērota arī tādās situācijās, kad valsts parāds, kurš pārsniedz 60% no IKP, nesamazinās līdz Līguma atsauces vērtība pietiekama ātrumā (vidēji par 5 % gadā trīs gadu periodā⁶).

Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta
eksperte fiskālās ilgtspējas jautājumos *Dr.oec.* Sandra Jēkabsone

---

⁴ M. S. Kumar, J. Woo. *Public Debt and Growth*. IMF Working Paper 10/174, July 2010.

⁵ Ostry, J. D., Ghosh A. R. and Espinoza, R., *When Should Public Debt Be Reduced?*, Staff Discussion Notes No. 15/10, 2015.

⁶ Stabilitātes un izaugsmes pakts, http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/index_lv.htm